

Järviemme muodostama luonnonvara

Juhani Päivänen

*Leppäranta, M., Arvola, L. & Huttula, T.
2021. Suomalainen järvikirja. Minerva
Kustannus Oy. Helsinki. 338 s.*

Lähestymistapa

Kirja on suurelle yleisölle tarkoitettu tietoteos Suomen järvien synnystä, historiasta, eliöstöstä, virkistys- ja hyötykäytöstä sekä nykytilasta. Kirjan sisältö on jaettu kymmeneen numeroituun päälukuun.

Ensimmäinen luku 'Tuhansien järvien maa' on ikään kuin pitkäkö ingressi kirjan kattamaan laajaan aihealueeseen. Siinä lähdetään liikkeelle viimeisen jääkauden vetäytymisvaiheesta ja järviäntaiden vähittäisestä synnystä jään alta paljastuneisiin painaumiin. Tietotaulu sitoo aikajanalle aluksi jääkautta seuranneet järvi- ja merivaiheet jään vetäytyessä ja mannerjäätikön massan aiheuttaman maankuoren painauman vähitellen palautuessa. Viimeksi mainittu ilmiö, maankohoaminen, jatkuu yhä edelleen ja vaikuttaa mm. tasaisella Pohjanmaalla vedestä paljastuvan maan soistumiseen ja jokivesien virtauksen hidastumiseen.

Ohimennen kirjan teksti maalaillee sekä huikeita näkymiä että rohkeita arvioita. Ensimmäisten asukkaiden saapuessa Yoldianmeren yli Salpausselän poikittaisharjulle arvellaan jäätikön reunan vielä näkyneen kaukana pohjoisessa (s. 22). Aika rohkeana on pidettävä myös arvelua, että jo kivikaudella ihminen olisi pyrkinyt huolehtimaan kalakannoista istutusten avulla (s. 32) eli kaikkea ei olisi heti syöty, mikä kiinni saatiin.

Aloitusluvussa esitellään järvien yleisiä piirteitä ja luokittelutapoja (esim. jako luokkiin karu, tumma ja rehevä ja ekologiaa laatuluokkia erinomaisesta huonoon) (s. 40). Samoin sivutaan Suomen peruskartoituksen valmistuttua tehtyjä järvilaskentoja, joissa on päädytty siihen, että hehtaaria suurempia järviä on maassa 56 302

(s. 38). Mainitun lukumäärän kerrotaan perustuvan Mikko Raatikaisen ja Esko Kuusiston vuonna 1990 julkaisemaan tilastoon – tietolähdettä ei kuitenkaan tarkemmin yksilöidä. Olisi ehkä ollut paikallaan kertoa järvien lukumäärän selvittämisen ongelmallisuus. Maastotietokannassa vakavesi (esim. järvi tai lampi) on määritelty veden jatkuvasti peittämäksi alueeksi, jolla vedenpinnan korkeus pysyy alueellisesti samalla tasolla eikä altaan vedessä ole olennaista virtaamaa. Isoja vesialueita, vaikka ne täyttäisivät vakavesi-määritelmän, on kuitenkin teknisesti jaettu pienempiin alueisiin. Siten esimerkiksi kapeiden salmien erotamat osa-alueet Suur-Saimaan vesialueella on tulkittu omiksi järvikseen. Myöhemmin todetaan, että myöskään Saimaan pinta-alan määrittäminen ei ole yksiselitteistä (s. 138).

Kirjan ensimmäinen luku päättyy hätähuutoon järvien puolesta. Asutuksen leviäminen, maankäytön muutokset ja sisämaan teollistuminen ovat aiheuttaneet paineita vesiluonnon kestokyvylle. Omana uhkakuvanaan olisi lisäksi vielä voinut mainita rantarakentamisen holtittomuus, ennen kuin rakennuslakiin lisättiin rantarakentamista ja rantakaavoitusta koskevat säännökset vuonna 1969. Rantarakentamisen ja mökkeilyn aiheuttamiin maisematason ja vesiluonnon kielteisiin muutoksiin tosin palataan kirjan loppupuolella (s. 282, 287). Tosielämän kummallisuksiahan on, että kunnan rakennusjärjestys saattaa mitoitaa sallitun rantarakentamisen määrän jopa 1,5–2-kertaiseksi naapurikuntaan verrattuna saman vesistönkin äärellä. Nykylainsäädännön mukainen kuntien monopoli kaavoitus- ja maankäyttösuunnittelussa on johtanut siihen, että ELY-keskukset voivat puuttua vain merkittäviin maakuntarajat ylittäviin ylilyönteihin.

Kirjoittavat ovat kuitenkin toiveikkaita. Heidän arvionsa mukaan kansalaisaktivismi ja ympäristölainsäädännön kehittyminen antavat viitteitä siitä, että järvien muodostamasta luonnonvarasta halutaan huolehtia. Kirjan ensimmäinen luku luo kehikon, jonka puitteissa järviä tullaan kirjassa tarkastelemaan.

Kirjan rakenne

Ensimmäisen, kirjan sisältöä pohjustavan luvun jälkeen, käsiteltävä asiasisältö jakaantuu numeroituihin lukuihin 2–10. Sisällysluettelon mukaan näyttäisi siltä, että kussakin numeroidussa luvussa olisi runsas joukko samanarvoisia alalukuja. Näin ei kuitenkaan ole, koska väliotsikoiden fonttien koko leipätekstissä osoittaa kahden tasoisia alalukuja. Tämän olisi toivonut näkyvän tavalla tai toisella jo sisällysluettelossa. Sisällysluettelon merkitystä korostaa se, että kirjassa ei ole hakusanaluettelo. Lukija, joka etsii jotain omasta mielestään tuiki tärkeää tietoa, joutuu vain sisällysluettelon tukeutuen arvailemaan etsimänsä asian mahdollista löytöpaikkaa. Ja harva lukija kahlaa tämän luonteista teosta kannesta kanteen yhdellä istumalla.

Pääluvun vaihtuminen on tehty suunnitelmallisesti keventäen. Luvun vaihtuessa aina

parittomalta sivulta sitä edeltävä sivu on omistettu joko erinomaisesti valitulle kuvituskuvalle tai runoudelle. Päälukujen alussa on vielä usein ingressinomaista proosa- tai runomuotoista tekstiä. Valittu taitto- ja asemointityyli luo tiukkaa asiaa sisältävään teokseen väljyyttä ja henkevyyttä. Voisiko lukea 'Elämää vedessä' avata paremmalla ingressillä kuin maantieteilijän ja biologian opettajan, Aaro Hellaakosken runolla 'Hauen laulu'? Luonnontieteellis-teknisen maailman ei todellakaan aina tarvitse olla täysin irrallaan henkisemmistä arvoista. Olihan Henrik Gabriel Porthankin (1739–1804), Turun Akatemian kaunopuheisuuden professorin virkansa ohella, myös aikakautensa merkittävimpiä vesirakentamisen asiantuntijoita. Veikkaanpa tekijäryhmän nauttineen valikoidessaan toinen toistaan jouhevampia aloituksia tiukkaan asiatekstiinsä.

Tietosynteesejä

Leipätekstin joukkoon on asemoitu joko tietois-iskun, erillisen tarinan tai taulukon muotoon puristettuja osioita, jotka nousevat juoksevasta tekstistä erillisinäkin ymmärrettäviksi yksityiskohtien selvennyksiksi tai laajennuksiksi.

Kieli ja terminologia

Käytetty suomen kieli on huolellista ja käytetyt termit sopivat yleensä asiayhteyksiinsä. Mutta, koska kyse on suurelle yleisölle tarkoitetusta kirjasta, olisi ehkä ollut tarpeen antaa käsitesisällöt joillekin tavanomaiseen kielenkäyttöön kuulumattomille sanoille, kuten esimerkiksi tekopohjavesi (s. 134).

Luontoon liittyvässä kirjallisuudessa sekoitetaan usein – kuten tässäkin teoksessa – termit jääne ja jäännös. Saimaannorppa mainitaan *jäännös-* eli *reliktilajiksi* (s. 29). Tämä norppalaji on kuitenkin elävä jääne eli relikti Ancylusjärvi-vaiheen ajanjaksolta, jolloin maankohoamisen myötä muodostuva järviällä salpautui sisämaahan ja nousi merenpintaa korkeammalle. Kirja kertoo myös kevättulvien puuttuessa rantavyöhykkeelle vesirajaan kerääntyneistä ja jäävistä *kasvinjäänteistä* (s. 284). Kyse on kuitenkin vesikasvien jätteistä eli *kasvinjäännöksistä*.

Lähdeaineistojen erilaisuus lienee johtanut siihen, että Yoldianmeri on kirjoitettu jäätikkö- ja vesivaiheiden karttakuvassa muotoon *Yoldiameri* (s. 19). Epäselväksi jää mitä kirjoittajat tarkoittavat *kivikauden ilmastomaksimilla* (s. 27).

Sanonnallisena hapuiluna on pidettävä sitä, että hienojakoiset kivennäismaat olisivat ravinteikkaita *maannoksia* (s. 40). Toki maalajitteen ollessa savea, hiesua tai hietaa sille muodostuu orgaanisista aineksista ravinteikkaita maannostyyppisiä.

Lapsuksena on sitä vastoin pidettävä väitettävää, että *ilmaston vuotuinen kulku* määrää järven kesän pintalämpötilan ja päällysveden paksuuden sekä jäätälven pituuden (s. 330). Ilmasto ei voi vuotuisesti muuttua! Kirjoittajat tarkoittanevat tässä säätilojen vuotuisia vaihteluita ja niiden vaikutuksia järven lämpöoloihin.

Lopuksi

Ei voi päätyä kuin kaksinapaiseen lopputulemaan: Suomen kieltä hallitseva jokamies – vai pitäisikö sanoa ’jokahenkilö’ – on saanut erinomaisen sisävesikirjan, jollaisen olemassaolosta ei ole tähän mennessä osattu edes haaveilla. Sitä vastoin toteutetun kirjan muoto pettää likellä vettä tuhraavan luonnontutkijan. Tämä on menettänyt mahdollisuuden lukea hyvin kirjoitettua – lähdeviittauksin ja hakusanoin – varustettua tietokirjaa, joka olisi antanut oikotiet myös alkuperäistietojen lähteille. Kirja on niin hyvä, että tekijät tuskin ovat pystyneet kokoamaan kirjaa ilman tällaisen raakaversioiden olemassaoloa. Oliko julkaistavaksi valittu muoto tekijöiden valitsema vai kustantajan vaatima?

